

Posljednji moderni „serijalni“ povjesničar Michel Vovelle (1933. – 2018.)

Michel Vovelle umro je u 85. godini života 6. listopada 2018. godine u Aix-en-Provence, nekadašnjem glavnom gradu Provanse. Upravo je to regija kojoj se Vovelle u stručnom smislu najviše posvetio. Rođen 1933. godine u Gallardonu, dijete učitelja, odmalena je pokazivao iznimnu nadarenost i postizao sjajne rezultate u školi.¹ Obrazovanje je nakon niza elitnih škola završio diplomom na Ecole normale supérieure Saint-Cloud, koju su pohađali njegov mlađi vršnjak Daniel Roche te još prije Pierre Goubert.² *Agrégation* potom stječe 1956. godine. Kao mladi sveučilišni nastavnik povijesti prva knjiga koju je objavio bila je zbirka spisa i biografija Jean-Paula Marata, naslovljena *Marat, textes choisis* (1963.).

Potom je preko nekadašnjeg profesora sa Saint-Clouda stupio u kontakt s Ernestom Labrousseom (1895. – 1988.), jednim od tada vodećih povjesničara-strukturalista koji su se bavili širokim temama ekonomske i socijalne historije. U Labrousseau je pronašao iznimnog učitelja i velikog motivatora, unatoč činjenici da nikada nije ostao isključivo vezan uz teme i rad njegova prvog mentora. Kao član Komunističke partije Francuske (od 1956.) i pod utjecajem drugih marksističkih povjesničara postupno razvija afinitet prema pristupu povijesti „odozdo“. Sasvim sigurno mu je kao mladom komunistu, u trenutku kad je zbog svjetskih događanja u Istočnom bloku i samom SSSR-u komunizam trpio snažne udarce, mnogo značilo Labrousseovo iskustvo. Kao nekadašnji suradnik Léona Bluma, Labrousse je 1950-ih biomeđu najistaknutijim stručnjacima lijeve provenijencije.³

Kao i neki drugi stručnjaci koji su se razvijali i sazrijevali u poslijeratnoj Francuskoj, Vovelle je brzo došao u kontakt s pokretom časopisa *Annales* koji je već bio *srednja struja* francuske historiografije.⁴ Problemski orijentirana, usmjerena na velike cjeline i teme, takva je historiografija bila usmjerena na strukture, povezujući istraživanja povijesti sa širim ekonomskim i socijalnim razvojem uz vrlo primjetljivu geografsku komponentu. Vovellova će kvantitativna istraživanja uvijek voditi računa o humanoj geografiji i prostornoj dimenziji različitih procesa: sam je zapisao jednom prilikom: „Spadam u kategoriju povjesničara kojima je poveznica povijest-geografija prirodna i potrebna.“⁵

Unutar tog okvira počinje raditi i na razvoju svoje karijere i određivati istraživački fokus. Zanima se isprva za Parišku komunu 1871. godine, ali nakon prvog razgovora 1954. godine s Labrousseom odabire drugu temu – društvene strukture u Chartresu na kraju *ancien régime* i tijekom Francuske revolucije. Labrousse mu je poručio: „[radom na toj temi, op.a.] sudjeluješ u velikoj fresci socijalne historije.“⁶ Tako prvi put počinje raditi na golemim količinama dotad neobrađenih izvora sačinjenih uglavnom od zemljišnih i imovinskih spisa te raznih oporuka, a samo će istraživanje trajati četiri godine, do 1962. godine.⁷ Tipično za tadašnja istraživanja, Vovelle je nastojao povezati ruralno i urbano, pratiti socijalne transformacije u širokom potezu, stvarajući svoju interpretaciju na temelju velike količine nepoznatog i inovativno istraženog gradiva, pritom ne gubeći iz vida centralni događaj, shvaćen kao transformacijski proces u socijalnom, ekonomskom i političkom smislu – Francusku revoluciju. Najvažnije je, međutim, Vovellovo „otkriće“ oporuka kao pogodnog serijskog izvora za istraživanje odnosa prema smrti koje će usmjeriti njegova daljnja istraživanja.⁸

Nakon vojne službe i iskustva u Alžiru, 1961. godine dobiva zaposlenje na Faculté des lettres na Université de Provence gdje će ostati preko dvadeset godina, većinom kao nastavnik moderne povijesti.⁹ Vovelle će kao sveučilišni profesor mentorirati ili sudjelovati u izradi niza doktorskih disertacija, uvodit će razne inovacije u nastavu i programe, organizirati skupove, okruge stolove i diskusije. Pored Mauricea Agulhona, Philippea Joutarda i nekih drugih postat će predvodnik škole u Aixu (*école d'Aix*) na kojoj će razvijati društvenokulturne studije i proučavanje povijesti mentaliteta.

Različiti pristupi vodili su Vovella prema jednoj velikoj temi: povijesti mentaliteta u širokom rasponu vremena oko Francuske revolucije. U međuvremenu je odustao od Chartresa, ali ne i od pristupa, metode ili 18. stoljeća. O Chartresu je tijekom 1950-ih i 1960-ih godina objavio niz članaka, neke i u suradnji s Danielom Rocheom, usmjerenih prema međudnosu urbanog i ruralnog stanovništva, razvoju urbanih zemljoposjednika te na kraju različitim podtipovima građanstva koje uočava potkraj 18. stoljeća. Rezultate tih radova sakuplja i zaokružuje knjigom *Ville et campagne au XVIIIe siècle: Chartres et la Beauce* (1980.).

Međutim, kad je u pitanju bila „teza“ doktorske disertacije, Vovelle se u potpunosti okrenuo Provansi. Nadovezujući se na rad Françoisa Fureta i drugih, gradeći na kvantitativnoj analizi notarijskih spisa i drugih njemu dostupnih izvora, uspio je povezati široko postavljena istraživanja mentaliteta druge polovice 18. stoljeća, privatnih i javnih vjerovanja, fenomena dekristijanizacije, itd. vodeći naravno prema temi nestanka *ancien régime*. Analizirajući 30 000 dotad neobrađenih oporuka s područja Provanse, Vovelle se odmaknuo od dotadašnje interpretacije shvaćanja smrti u 17. i 18. stoljeću. Ključno pitanje koje je postavio je što se mijenja u čovjekovom odnosu prema smrti; oporuke su davale brojne odgovore, jer je u njima tražio i sitne detalje, navođenje svetaca, broj misa, sam tjeke sprovoda, itd.¹⁰ Napokon su ta istraživanja zaokružena i u obliku disertacije, pa je 1971. godine na Sveučilištu u Lyonu doktorirao s temom „Piété baroque et déchristianisation: les attitudes devant la mort en Provence au XVIIIe siècle d'après les clauses des testaments“. Niti dvije godine kasnije objavio je potom disertaciju kao knjigu *Piété baroque et déchristianisation. Attitudes provençales devant la mort au siècle des Lumières d'après les clauses des testaments*.

Iako je knjiga postigla uspjeh – Robert Darnton izjavio je „Francuska povijest nikada više neće biti ista“,¹¹ bilo je i kritičkih glasova. Emmanuel Le Roy Ladurie smatrao ju je „premalom“ marksističkom, odnosno nedovoljno orijentiranom prema motivacijama društvenih skupina, a javljale su se i kritičke riječi o pristupu koji

brojevima daje prednost u odnosu na ljude i ljudske sudbine.¹² Vovelle je odgovorio drugom knjigom koja je proizišla iz istraživanja za doktorsku disertaciju, *Les Métamorphoses de la fête en Provence, de 1750 à 1820* (1978.), u kojoj se, slijedeći M. Agulhona i M. Ozouf i njihovu kulturnu antropologiju 19. stoljeća, okreće istraživanju javnih manifestacija u Provansi kao širokoj platformi preko koje dolazi do različitih oblika društvenosti, religijskih rituala, pučkih običaja, itd. Na kraju izlazi i zbirka eseja i članaka o Provansi *De la cave au grenier: un itinéraire en Provence, de l'histoire sociale à l'histoire des mentalités* (1981.) u kojoj sažima rezultate dugogodišnjih istraživanja.

Početak 1970-ih godina Vovelle je napisao sintezu pripremnog razdoblja Francuske revolucije, prvu knjigu u ediciji povijesti moderne Francuske - *La Chute de la monarchie (1787 – 1792)* (1972.), tražeći analizom statistika i dugoročnih trendova socijalne transformacije koje su uzrokovale revoluciju, ne nudeći pritom nikakav jednoznačan zaključak ili tezu. Godine 1983. naslijedio je Alberta Soboula (1914. – 1982.) na Université de Paris 1 Panthéon-Sorbonne kao eksperta za povijest Francuske revolucije. Unatoč zajedničkom interesu, Soboul nije podnosio Vovella od samog početka (prvi put se susreću 1958.), smatrajući ga uljezom u „svojem“ području studija Revolucije, iako je njihov odnos ostao uglavnom profesionalan.¹³ Neočekivana Soboulova smrt 1982. godine značila je pak da Vovelle preuzima još veću odgovornost u odborima za obilježavanje 200. obljetnice Francuske revolucije 1989. godine.¹⁴ Njegova je karijera istovremeno na vrhuncu, ali pred velikim kušnjama. U Arrasu (rodnom mjestu Maximiliena Robespierrea) održao je 1988. godine čuveni govor o Robespierreu naslovljen „Zašto smo mi robespierrovcí?“ s kojim je svjesno želio utvrditi mjesto revolucije u nastanku moderne Francuske.¹⁵ Naravno, govor nije, kao i općenita djelatnost u službenim pripremama obilježavanja obljetnice, prošao bez kritika – crta između Vovellea stručnjaka i Vovellea političara postajala je pod takvim pritiskom tanja. Našao se pod velikim pritiskom desnice koja ga je neprestano htjela maknuti iz odbora za obilježavanje revolucije i prikazati kao opasnog, pristranog i subverzivnog povjesničara.¹⁶ Glavni oponent u stručnom smislu mu je dakako bio François Furet, koji se godinama uoči 1989. pripremao za veliku obljetnicu i bio je spreman ponuditi revizionističku interpretaciju Francuske revolucije, povezujući je izravno s totalitarizmom.¹⁷ Konačni rezultat obljetnice samo prividno prikazuje Vovelleov uspjeh: sudjelovao je na više različitih konferencija, posjetio oko 70 zemalja kako bi održao predavanje ili bio na skupu o Francuskoj revoluciji te sam organizirao tri konferencije. Centralna konferencija na Sorbonni u srpnju 1989. godine sa čak 800 sudionika iz 43 zemlje, naslovljena „Les Images de la Révolution française“ [„Slike revolucije“], prema Labrousseovoj ideji, zrcalila je i Vovellov osobni pristup temi koju nije svodio na političku razinu, već inzistirao na društvenoekonomskoj makrorazini.¹⁸ Ustvari je interpretacija Fureta i njegovih sljedbenika nanijela prilično veliki udarac Vovellu, čiji se pristup smatrao i zastarjelim. Odgovor je došao u obliku zbirke *Combats pour la Révolution française* (1993.), a kasnije će se u knjizi *1789: L'héritage et la mémoire* (2007.) osvrnuti i na događanja i obilježavanje Revolucije iz 1989. godine.

Poput drugih važnih francuskih povjesničara, Michel Vovelle imao je nekoliko uzora i bitnih utjecaja, ali je pritom razvio vlastiti pristup. Iako se smatra analistom, u časopisu *Annales* objavljivao je rijetko, što je karakteristika i nekih drugih povjesničara njegove generacije koji se pribrajaju tom historiografskom pokretu. Od Ernesta Labroussea preuzima koncepciju povijesti koju čine dugoročne strukture koje se prelamaju kratkoročnim periodima kriza i konjunktura. Baštini i shvaćanje, koje Labrousse izvodi iz marksističkog pristupa povijesti, mentaliteta kao „treću razinu“, nakon ekonomske i društvene razine.¹⁹ Kao lijevo orijentirana mlađa generacija povjesničara koja je postupno radila odmak od Braudela i braudelijanske vizije povijesti,

Vovelle se vraća prvoj generaciji *Annales*. Nadovezuje se na Gabriela Le Brasa i druge sociologe koji su udarili temelje kvantitativnih istraživanja religije. Od Febvrea i Madroua dalje razvija interes prema mentalitetima, prema nikada nesvršenom projektu kolektivne psihologije na kojoj je djelomično radio i Georges Lefebvre.²⁰ Poput Febvrea povezivao je historiju društvenokulturnih običaja i mentaliteta s vjerskom historijom, pitajući se iz dugoročne perspektive kako vjerski običaji nastaju i kako se mijenjaju. Ali, za razliku od Febvrea, kao povjesničar 18. i 19. stoljeća, Vovelle se interesira za odnos kolektivnih mentaliteta i ideologija u ugrađenom marksističkom analizom u tom pristupu.²¹ To prije svega znači pronaći izvore koji će upozoriti na dubinske društvene trendove, promjene u običajima, odnosima, itd. Služeći se raznovrsnim izvorima, matičnim knjigama, oporukama, spomenicima, spisima o kriminalitetu i kaznama, Vovelle nastoji dati dubinsku analizu socijalnog stanja u duljem vremenskom rasponu, temeljenu na serijalnoj historiji.

U takvoj koncepciji prostorna komponenta također ima važnu ulogu. Naročito vješto razrađuje Febvreovo i Blochovo istraživanje francuske ruralne historije s mentalitetima. Interes prema širenju različitih vjerovanja ili uvjerenja, običaja, strahova – proučavanje promjene mentaliteta širokih društvenih slojeva, rjeđe ga je vodilo prema izoliranoj kulturnoj historiji. Vovelle je u svoja kvantitativna istraživanja ipak integrirao kulturne elemente, kao što je i kritička analiza tekstova i drugih spisa istaknutih pojedinaca vodila prema intelektualnoj historiji. Braudelovo dugo trajanje i njegovu povezanost s totalnom historijom uspio je prilagoditi vlastitim pristupima: povezujući dugoročne pojave i transformacije s kratkoročnom razinom brzih promjena (događaja) koje znače lomove ili prekide, Vovelle je stvorio platformu za totalnohistorijska istraživanja Francuske 18. i početka 19. stoljeća, prateći niz dugoročnih procesa koji su vodili prema revoluciji.²² Pierre Chaunu mu je u stručnom smislu vjerojatno bio najbliži – prema nekim interesima (povijest smrti, vjerska historija, mentaliteti), metodama (kvantitativna istraživanja, demografija) i činjenici da su obojica dugo vremena operirali na periferiji (Chaunu u Normandiji, Vovelle u Provansi).²³

Poput P. Chaunua, P. Gouberta ili P. Arièsa zanima ga povijest smrti, ali manje u kulturološkom smislu. Baš kao i u P. Gouberta, M. Agulhona, A. Corbina, P. Vilara te brojnih drugih, isprva je ograničen na jednu regiju kao zatvorenu analitičku cjelinu²⁴: prvo na općinu Chartres, zatim širi analitički okvir na Beauce, a potom i jug Francuske, odnosno Provansu, nikada ne gubeći iz vida utjecaje centra – Pariza. Međutim, ta ograničenost na određenu regiju ili neko područje u slučaju Vovella proizlazi iz metodološkog pristupa budući da su njegova istraživanja kolektivnih fenomena trebala obuhvatiti u pravilu velike količine građe. Sa svojom prvom suprugom, Gabrielle (Gaby) Cerino-Vovelle (1934. – 1969.), objavio je zanimljivu knjigu *Vision de la mort et de l'au-delà en Provence, du XVe au XIXe siècle, d'après les autels des âmes du purgatoire*. U toj i kasnijim knjigama, Vovelle se postupno kreće prema formuli proučavanja povijesti smrti koja integrira kvantitativne rezultate istraživanja s ikonologijom i analizom književnosti. No za razliku od Philippea Arièsa (1914. – 1984.), Vovelle svoja istraživanja temelji na serijskim podacima: proučava 5000 epitafa južne Francuske kao slikovne manifestacije kolektivnih imaginarija koji ukazuju na postupne promjene. Tako 1983. godine izlazi *La Mort et l'Occident de 1300 à nos jours*. Angažiran na obilježavanju 200. godišnjice Francuske revolucije, izdaje knjigu *La Mentalité révolutionnaire* (1985.) te petosveščanu ediciju *La Révolution française: images et récits* (1986.).

Suprotno Arièsu, Vovelle istražuje dubinske društvene procese koji nisu samo povezani s kulturološkim transformacijama, nego i s drugim društvenoekonomskim i demografskim trendovima. U srži njegovog pristupa našla se demografija, odnosno

demografske promjene koje su prema njemu upravljane društvenim i političkim promjenama na mikro-razini. Tako Vovelle dolazi do korijena različitih „odnosa“ prema smrti. Uvodi se tako trodijelna baza za istraživanje povijesti smrti koja se sastojala od demografske razine (gubitci i učinci gubitaka na određeni prostor), razine emocija (kako su ljudi objašnjavali umiranje, kako su shvaćali vlastitu smrtnost) i reprezentacijske razine (smrt u filozofiji, umjetnosti, religiji): proučava se smrt koja je pretrpljena, smrt s kojom se živi i o kojoj se govori.²⁵ Kao bitnu prijelomnu točku Vovelle je pronašao prijelaze s baroknog mentaliteta na doba Prosvjetiteljstva, obrađujući taj problem u cjelini. Prije svega to ga vodi do međuodnosa između procesa sekularizacije/dekristijanizacije i barokne pobožnosti 17. stoljeća. Njegova je teza jasna dekristijanizacija je dugoročni proces koji se odvija spontano, koji nije nametnut „odozdo“ i koji postupno vodi prema sekularizaciji, prema novom načinu razmišljanja koji se, od plemstva prema građanstvu i seljaštvu, do vremena uoči Francuske revolucije postupno širio.²⁶ Naročito je to jasno istaknuto u već spomenutoj *Piété baroque et déchristianisation* ali i *Mourir autrefois: les attitudes devant la mort aux XVIIe et XVIIIe siècles* (1974.). Jedan njegov raniji članak kao temelj spomenutih monografija pritom pokazuje kako je Vovelle umio povezati sociološko-kulturološki pristup, shvaćanje humane geografije i demografije, proučavajući „kartografiju“ dekristijanizacije na jugu Francuske.²⁷ Knjiga *1793, la Révolution contre l'Église: de la raison à l'être suprême* (1988.), ujedno do danas jedino Vovelleovo djelo koje je u Hrvatskoj objavljeno (*Revolucija protiv Crkve: Od Razuma do Najvišeg Bića*, 1989.), vrhunac je autorovih istraživanja. Kao rezultat brojnih kvantitativnih istraživanja, puna grafova, zemljovida i podataka, Vovellova analiza obuhvaća niz regija i mikroregija Francuske i njihov odnos prema Parizu, prateći dakako fenomen dekristijanizacije, utjecaj i reakciju na njega u odnosu na Robespierrea i druge predvodnike revolucije.

Kao povjesničar modernog razdoblja, Vovelle je lako povezivao vlastita istraživanja i aktualna društvena pitanja. Nije tražio preveliku medijsku pozornost, ali je kao angažirani stručnjak bio spreman reagirati, ulaziti u polemiku, sudjelovati u raspravama ili dati svoje konkretno viđenje problema. Trudio se pobiti neutemeljene teze ili razjasniti pojave oko Francuske revolucije, što ga je ponekad dovodilo i do nehotičnog prenamagavanja određenih aspekata. Kad je 1998. godine Francuska postala svjetski prvak u nogometu, Vovelle je osjetio potrebu javno reagirati jer je pritom shvatio da na proslavama osvojenog prvenstva mnogi misle kako je „Marseillaise“ pjesma napisana povodom Prvenstva.²⁸ Time se nadovezao na raniju povijest francuske himne koju je obradio kao „mjesto pamćenja“ u sklopu velikog istraživanja P. Nore.²⁹ U više se navrata od 1980-ih Vovelle u javnosti oglašavao i o pitanju mjesta povijesti u školskom kurikulumu, a naročito o Francuskoj revoluciji. U tu svrhu među posljednjim djelima objavljena je i popularizirana povijest *La Révolution française expliquée à ma petite-fille* (2006.). Kao povjesničar smrti Vovelle je bio angažiran i oko širenja svijesti i uvođenja palijativne skrbi u zdravstveni sustav Francuske.³⁰

U hrvatskoj historiografiji Michel Vovelle postaje prominentna osoba u vrijeme obilježavanja 200. obljetnice Francuske Revolucije.³¹ Kao i u brojnim drugim slučajevima, posredstvom M. Gross jedan je njegov članak preveden i objavljen u *Historijskom zborniku*, a izašla je i već spomenuta knjiga *Revolucija protiv crkve*. Kasnije je i u *Gordoganu* preveden jedan njegov tekst, a njegov je rad određenu recepciju doživio kod povjesničara i šire.³² Slično nekim drugim bitnim povjesničarima u 20. stoljeću, Febvreu, Le Roy Ladurieu, Chartieru... njegova najvažnija djela nisu prevedena na hrvatski jezik. Sredinom 1980-ih godina Vovelle je raspravljao o serijalnoj historiji, deklariravši se kao povjesničar koji istraživanja i teze bazira na kvantitativnim proučavanjima. Shvaćao je da takav pristup uzmiče novim „životnim

pričama“, mikrostudijama (ne koristi još pojam mikrohistorija), studijama slučaja – novih generacija, orijentiranih izraženije prema kulturnohistorijskim temama.³³ Iako je kompromisno predlagao „srednji put“, povezivanje partikularnih dubinskih istraživanjima sa serijskom analizom izvora koja pruža generalizirajuće (globalne) zaključke, vjerojatno je bio svjestan da je serijalna historija dosegla zenit. Iako pristup kritičari nisu štedjeli, danas bez ustručavanja možemo ustanoviti kako podatci, zaključci i pristupi historijskim problemima serijalne historije kakvu je stvarao Vovelle i dalje nude čvrstu interpretacijsku osnovu. Stoga se još čeka neko novo „otkriće“ pristupa Michela Vovella u okrilju hrvatske historiografije.

Bilješke

- Peter McPhee, „Michel Vovelle (1933 –)“, u: *French Historians 1900-2000: New Historical Writing in Twentieth-Century France*, ur. Philip Daileader – Philip Whalen, Malden-Oxford, 2010., 599.
- „Portrait – Michel Vovelle: une vie après le Bicentenaire“, dostupno na: <https://www.lhistoire.fr/portrait/michel-vovelle%C2%A0-une-vie-apr%C3%A8s-le-bicentenaire> (pristup ostvaren 28. 7. 2019.).
- Michel Vovelle, „La mémoire d'Ernest Labrousse“, *Annales historiques de la Révolution française* 276 (1989.), 99–100; Peter McPhee, „Michel Vovelle (1933 –)“, u: *French Historians 1900-2000: New Historical Writing in Twentieth-Century France*, ur. Philip Daileader – Philip Whalen, Malden-Oxford, 2010., 600.
- Vidi: André Burguière, *The Annales School: An Intellectual History*, Ithaca-London, 2006.
- Michel Vovelle, „Ma géographie“, *Espaces Temps* 68–70 (1998.), 69–84, ovdje 70.
- Michel Vovelle, „La mémoire d'Ernest Labrousse“, *Annales historiques de la Révolution française* 276 (1989.), 100.
- Steven Laurence Kaplan, *Farewell, Revolution: The Historians' Feud, France, 1789/1989*, Ithaca-London, 1995., 154; Patrick H. Hutton, *Philippe Ariès and the Politics of French Cultural History*, Amherst-Boston, 2004., 118–119; Peter McPhee, „Michel Vovelle (1933 –)“, u: *French Historians 1900-2000: New Historical Writing in Twentieth-Century France*, ur. Philip Daileader – Philip Whalen, Malden-Oxford, 2010., 600.
- Michel Vovelle, „Serielle Geschichte oder »case studies«: ein wirkliches oder nur ein Schein-Dilemma?“, u: *Mentalitäten-Geschichte*, ur. Ulrich Raulff, Berlin, 1987., 117.
- Peter McPhee, „Michel Vovelle (1933 –)“, u: *French Historians 1900-2000: New Historical Writing in Twentieth-Century France*, ur. Philip Daileader – Philip Whalen, Malden-Oxford, 2010., 601.
- Peter Burke, *The French Historical Revolution. The Annales School 1929-2014*, Cambridge-Malden, 2015., 88.
- Robert Darnton, „Giving New Life to Death“, *New York Review of Books* (1974.), dostupno na: <https://www.nybooks.com/articles/1974/06/27/giving-new-life-to-death/> (pristup ostvaren: 21. 6. 2019.).
- Peter McPhee, „Michel Vovelle (1933 –)“, u: *French Historians 1900-2000: New Historical Writing in Twentieth-Century France*, ur. Philip Daileader – Philip Whalen, Malden-Oxford, 2010., 602.
- Vidi: Michel Vovelle, „Albert Soboul, historien de la société“, *Annales historiques de la Révolution française* 250 (1982.), 547–553.
- Steven Laurence Kaplan, *Farewell, Revolution: The Historians' Feud, France, 1789/1989*, Ithaca-London, 1995., 144; 154–155; 163–165. O Vovellu i 200. obljetnici Francuske revolucije vidi također: Branimir Janjović, „Michel Vovelle (1933-2018)“, *Historijski zbornik* 71/2 (2018.), 527–528.
- Peter McPhee, „Michel Vovelle (1933 –)“, u: *French Historians 1900-2000: New Historical Writing in Twentieth-Century France*, ur. Philip Daileader – Philip Whalen, Malden-Oxford, 2010., 605.
- Steven Laurence Kaplan, *Farewell, Revolution: The Historians' Feud, France, 1789/1989*, Ithaca-London, 150–152.
- Usp. Michael Scott Christofferson, *French Intellectuals Against the Left. The Antitotalitarian Movement of the 1970s*, New York-Oxford, 2004., 255–256.
- Peter McPhee, „Michel Vovelle (1933 –)“, u: *French Historians 1900-2000: New Historical Writing in Twentieth-Century France*, ur. Philip Daileader – Philip Whalen, Malden-Oxford, 2010., 605–606; André Burguière, „Demystifying or Rethinking Mentalities?“, u: *Annales in Perspective: Designs and Accomplishments*, ur. Drago Roksandić – Filip Šimetin Šegvić – Nikolina Šimetin Šegvić. Zagreb, 2019., 65.
- Usp. Mirjana Gross, *Suvremena historiografija. Korijeni, postignuća, traganja*, Zagreb, 2001., 241–242; 251–252.
- Vidi: Marta Fiolici, „Georges Lefebvre. Povodom 50. godišnjice smrti (1874. – 1959.)“, *Pro tempore* 8–9 (2010.), 532–537.
- Peter Burke, *The French Historical Revolution. The Annales School 1929-2014*, Cambridge-Malden, 2015., 85.
- Peter McPhee, „Michel Vovelle (1933 –)“, u: *French Historians 1900-2000: New Historical Writing in Twentieth-Century France*, ur. Philip Daileader – Philip Whalen, Malden-Oxford, 2010., 606.

- 23** Usp. Steven Laurence Kaplan, *Farewell, Revolution: The Historians' Feud, France, 1789/1989*, Ithaca-London, 1995., 155; Marta Fiolčić – Filip Šimetin Šegvić, „Odlazak povjesničara smrti: Pierre Chaunu (1923. – 2009.)”, *Pro tempore* 8–9 (2010.), 352–362. Za Chaunuovu ocjenu vidi: Pierre Chaunu, *L'Historien en cet instant*, Paris, 1985.
- 24** Vidi: Peter Burke, *The French Historical Revolution. The Annales School 1929-2014*, Cambridge-Malden, 2015., 66.
- 25** William R. Wood – John B. Williamson, „Historical Changes in the Meaning of Death in the Western Tradition”, u: *Handbook of Death and Dying*, ur. Clifton D. Bryant, Thousand Oaks-London-New Delhi, 2003., 16–17. Usp. o odnosu Arièsa i Vovellea: François Dosse, *New History in France: The Triumph of the Annales, Urbana-Chicago*, 1994.; André Burguière, *The Annales School: An Intellectual History*, Ithaca-London, 2006., 179–180; Patrick H. Hutton, *Philippe Ariès and the Politics of French Cultural History*, Amherst-Boston, 2004., 117–128.
- 26** Peter Burke, *The French Historical Revolution. The Annales School 1929-2014*, Cambridge-Malden, 2015., 89.
- 27** Michel Vovelle, „Essai de cartographie de la déchristianisation sous la Révolution française”, *Annales du Midi: revue archéologique, historique et philologique de la France méridionale* 76/68–69 (1964.), 529–542.
- 28** Peter McPhee, „Michel Vovelle (1933 –)”, u: *French Historians 1900-2000: New Historical Writing in Twentieth-Century France*, ur. Philip Daileader – Philip Whalen, Malden-Oxford, 2010., 607.
- 29** Michel Vovelle, „La Marseillaise”, u: *Les Lieux de mémoire*, sv. 1, ur. Pierre Nora, Paris, 1984.
- 30** Antoine Flandrin, „L'historien Michel Vovelle, spécialiste de la Révolution française, est mort”, *Le Monde*, 7. 10. 2018., dostupno na: https://www.lemonde.fr/culture/article/2018/10/07/l-historien-michel-vovelle-specialiste-de-la-revolution-francaise-est-mort_5365871_3246.html (pristup ostvaren 25. 7. 2019.).
- 31** Vidi: Branimir Janković, *Mijenjanje sebe same: preobrazba hrvatske historiografije kasnog socijalizma*, Zagreb, 2016., 198–216.
- 32** Michel Vovelle, „Ideologije i mentaliteti.” *Gordogan: kulturni magazin* 16 (1995.), 39/40, 163–171.
- 33** Michel Vovelle, „Historiografija o Francuskoj revoluciji uoči dvjestogodišnjice”, *Historijski zbornik* 41/1 (1988.), 299–310.

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 14 2019.

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 14 2019.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti,
godina XIV, broj 14, 2019.

Glavni i odgovorni urednik
Mihaela Marić

Zamjenik glavnog urednika
Saša Vuković

Uredništvo
Matea Altić, Ivan Grkeš, Marta Janković,
Mario Katić, Igor Krnjeta, Mihaela Marić,
Petar Plastić, Saša Vuković

Urednici pripravnici
Andrija Banović, Alen Obrazović,
Alen Okreša

Redakcija
Matea Altić, Andrija Banović, Ivan Grkeš,
Marta Janković, Mario Katić, Igor Krnjeta,
Mihaela Marić, Alen Obrazović, Alen Okreša,
Petar Plastić, Saša Vuković

Tajnik uredništva
Petar Plastić

Recenzenti
dr. sc. Miroslav Bertoša
dr. sc. Zrinka Blažević
dr. sc. Branimir Janković
Marko Lovrić
dr. sc. Jelena Marohnić
dr. sc. Josip Mihaljević
dr. sc. Jasmina Osterman
dr. sc. Martin Previšić
Filip Šimetin Šegvić, asist.
dr. sc. Ivica Šute

Lektura i korektura
Franka Belović, Danijel Blazsetin, Lucijan
Borić, Paula Bradić, Katarina Cukovečki,
Paula Fajt, Tanja Jelinić, Ivana Kovačić,
Ema Maglić, Mateja Papić, Borna Treska

Oblikovanje
Tomislav Vlainić

Prijevod s engleskog jezika
Mateo Gospić, Paula Fajt, Alen Obrazović

Izdavač
Klub studenata povijesti – ISHA Zagreb

Tisak
Tiskara Zelina d.d.

Naklada
Tiskano u 150 primjeraka

ISSN: 1334-8302

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim radovima
izražavaju isključivo stavove i mišljenja
autora i ne predstavljaju nužno stavove i
mišljenja uredništva i izdavača

Izdavanje ovog časopisa financijski su
omogućili:

Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu

Centar za komparativnohistorijske i
interkulturne studije Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu

Redakcija časopisa Pro tempore im iskreno
zahvaljuje na financijskoj podršci.

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva
Klub studenata povijesti – ISHA Zagreb
(za: Uredništvo Pro tempore),
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu,
Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb

Kontakt
pt.urednistvo@gmail.com